

Bartoněk, Antonín

K nejnovějším názorům o mykénské koiné

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1961, vol. 10, iss. E6, pp. 277-[279]

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109021>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K nejnovějším názorům o mykénské koiné. Otázka nářečního zařazení jazyka lineárního písma B není jednoduchá a byla již řešena několikerym způsobem. Někteří badatelé spojují tento starobylý řecký dialekt s arkadokyperštinou (např. Adrados, Ruijgh), jiní s arkadokyperštinou a ionskoattičtinou zároveň (Pisani, Risch, Chadwick, Chantraine), třetí naopak s aiolskými dialekty (Tovar, Lurja, Gallavotti) a celkem neoriginálnější stanovisko zastávají v této věci ti, kteří tu hovoří, ať přímo či nepřímou, o jakési mykénské koiné. Tato teorie byla poprvé v určitéjší podobě vyslovena V. Georgijevem v příspěvku, který byl určen pro pařížskou konferenci mykologů a vyšel pod názvem *La κοινή ερέτο-mycénienne* v *Ét. Myc.* 173—188 (srov. SbFFBU E 5 /1960/, 164). Georgijev tu přímo navazuje na své starší práce o lineárním písmě B (srov. AO 25 /1957/, 676—680) a setrváváve stále na svém kritickém stanovisku k Ventrisovým ortografickým pravidlům dochází na základě svých hláskoslovných, tvaroslovných a lexikálních úvah k závěru, že mykénštinu je třeba pokládat za řecký dialekt smíšeného charakteru. Hlavním argumentem se mu pro to jeví mykénský výskyt dvojích střidnic za ide. sonanty (pe-ma i pe-mo za *sperma / = att. σπέρμα/).

Podle Georgijeva se tedy někdy v 16. až 15. stol. př. n. l. vytvořil na jihu egejského světa zvláštní obecný dialekt (tzv. mykénská koiné), který byl svým původem založen na tehdejším řeckém dialektu z Kréty a na jiném z Peloponésu. Přitom první z obou nářečí bylo v pokročilejším stadiu vývoje; podle Georgijeva o tom svědčí častější výskyt labiovelár na tabulkách z řecké pevniny než z Knossu, přestože dokumenty z Knossu jsou údajně o dvě stě let starší. Touto mykénskou koiné se prý ovšem hovořilo jen v centrech mykénské kultury, kdežto mimo ně se dále používalo rozmanitých lokálních dialektů, a jedině od těch vede prý později cesta k nářečím doby klasické. Ale i mykénská koiné má prý v pozdějších dobách alespoň v jistém smyslu svoje pokračování, a to v jazyce nejstarších částí homérských básní, a mimoto se zachovaly její stopy i v předdorském substrátu mnohých krajín, osídlených v době klasické Dóry.

Tyto svoje názory Georgijev později několikrát doplňoval a upravoval. Stalo se tak jednak v několika jeho dalších článcích, jednak — a to zatím naposledy — v jeho větší monografické práci *Issledovanija po sravnitel'no-istoričeskomu jazykoznaniju*, Moskva 1958, 64—70 (srov. o ní soustavněji v tomto čísle SbFFBU na str. 271 nn.). Podle Georgijevových vývodů obsažených v tomto díle nemůže být jazyk lineárního písma B ani předchůdcem západofeckých dialektů (proti tomu v něm mluví hlavně provedená asibilace $t_i > s_i$) ani dialektů ionsko-attických (tomu tu podle Georgijeva odporuje občasný mykénský výskyt o-ové střidnice za ide. sonanty) ani nářečí aiolských nebo arkado-kyperštiny (tomu prý zase naopak brání občasný mykénský výskyt a-ové střidnice za ide. sonanty) — i když právě aiolština a arkadokyperština, jak autor výslovně praví, mají s mykénštinou některé společné rysy. Mykénština není prý totožná ani s předpokládanou prařečtinou, nýbrž jde prý o smíšený dialekt, který vznikl z „nejméně dvou nebo tří řeckých nářečí, pravděpodobně z dialektu praarkadokyperského (aiolského) a praionského“. Přitom druhý z obou nářečních typů měl být podle Georgijeva základem knosské mykénské řečtiny, kdežto první z nich základem její pylské obdoby; mezi oběma těmito jazykovými útvary došlo prý však k vzájemnému míšení. O homérském jazyku pak G. praví, že to nebyla ve své podstatě umělá básnická řeč, nýbrž „živý jazyk, kterého se používalo v mykénském období“.

Proti statí uveřejněné v *Ét. Myc.* není tedy v této nové Georgijevově knize příliš mnoho nového. Nejdůležitější je snad to, že tu autor rozhojnil dokladový materiál mykénských dvojtvarů, hlavního to argumentu pro jeho koncepci dvojího nářečního základu mykénštiny. A tu je třeba hned dodat, že v Georgijevově dokladovém materiálu tohoto druhu je zahrnuto i mnoho takových interpretací, které nelze ani zdaleka pokládat za bezpečně zjištěné (např. je stěží možno vidět ve výrazu to-e tvar $\theta\omega\epsilon\nu$, což je podle Georgijeva infinitiv aor. od $\tau\acute{\iota}\theta\eta\mu\iota$, jemuž v att. odpovídá forma $\theta\epsilon\iota\nu\alpha\iota$). To ovšem význam Georgijevových dokladů dosti snižuje. Mimoto je vůbec

otázka, zda je nutno i takové nepochybné dvojtvary, jako je představuje dvojice *pe-ma/pe-mo*, pokládat za projevy dvou dialektů. Georgijev sice právem vyvrací poukazem na zachované mykénské *a-* ve funkci alfa privativního Rischovu a Chadwickovu domněnku, že v době mykénské nebylo ještě ani *a-*ových ani *o-*ových střídnic za staré sonanty, že se tehdy ještě skutečně vyslovovalo čisté sonantní *r, l, m, n* a že písaři, nemajíce v lineárním písmě B pro tyto zvuky zvláštní znaky, používali pro ně jednou znaků s *a-*ovým a podruhé s *o-*ovým vokalizmem. Naproti tomu je však stěží možno něco namítat proti jiné domněnce, která v poslední době stále více sílí, že totiž rozdíl mezi *a-*ovou a *o-*ovou vokalizací nebyl od původu nářeční, nýbrž že se tu z rozdílu, původně vázaného jen na hláskové okolí a předpokladatelného v této podobě ještě pro dobu mykénskou, stal teprve časem diferenční jev vázaný nářečně.

Při důkladném rozboru Georgijevova materiálu zbyl by tedy nakonec sotva dostatečný počet zcela evidentních případů, které by smíšený charakter mykénštiny nějak bezpečně prokazovaly. Totéž lze říci i o dokladech, které autor uvádí jako argumenty pro uznávání údajných původních nářečních rozdílů mezi knosským a pylským typem mykénštiny.

Stanovisko dosti podobné názorům Georgijevovým zastává ve své knize *From Mycenae to Homer*, Cambridge 1958 (srov. zvl. str. 161 nn.), pojednávající o orientálních a mykénských vlivech v archaické řecké epice, i T. B. L. Webster, i když nepoužívá přímo termínu mykénská koiné. Práce byla důkladně probrána již v SbFFBU E 5 (1960), 132 nn., zde budíž znovu řečeno jen tolik, že ve Websterově pojetí je mykénština smíšený dialekt, který vznikl v centrech mykénské kultury a jenž se po mnoha dalších složitých osudech vynořuje znova až v řeči ionského obyvatelstva Malé Asie. Od Georgijevových výkladů se Websterovy liší jednak tím, že se jejich autor nepokouší o konkrétní určení nářečních komponentů onoho smíšeného mykénského dialektu, a jednak tím, že jej nakonec nechává vyústit do ionštiny. V této možnosti vůbec nějakého historického vyústění je jistá shoda mezi Websterem a Lurjou, ovšem s tím konkrétním rozdílem, že Lurja (o jeho knize *Jazyk i kultura mikénské Grecii viz SbFFBU E 5/1960/1, 134nn.*) vidí pokračování mykénštiny v oblasti dialektů aiolských a arkadokyperských a nikoli ionských. V nejdůležitějším bodě se však přece jen Websterovo stanovisko s nejnovějším stanoviskem Georgijevovým shoduje — a zároveň odlišuje od Lurjova: u Webstera i Georgijeva vzniká totiž mykénština míšením několika řeckých nářečních formací, kdežto u Lurji ovlivněním jedné takovéto formace ze strany předřeckého substrátu (toto byl původní názor Georgijevův).

Naproti tomu se výslovně s pojmem mykénské koiné operuje v jedné z nejnovějších prací, které se dotýkají starořecké nářeční problematiky, ve stati N. S. Grinbauma *Kritomikenskije teksty i drevnegrečeskije dialekty*, *Voprosy jazykoznanija* 1959, sv. 6, 78—86. Autor přistupuje k řešení otázky obdobným způsobem jako Lurja. Sestavuje tabulku nejdůležitějších mykénských zvláštností a hledá pro ně paralely v řeckých dialektech doby klasické a u Homéra. Výsledkem tohoto zkoumání je pak zjištění, že největší množství takovýchto paralel spojuje mykénštinu s thesalštinou. Tento dialekt převyšuje podle Grinbauma v počtu obdob s mykénštinou dokonce jak dialekty arkadokyperské (to prý platí zvl. pokud jde o oblast jevů „foneticko-morfologických“) tak i homérský jazyk (hlavně v jevech „foneticko-lexikálních“). Jisté vztahy k mykénštině pozoruje však autor také na straně obou zbývajících aiolských nářečí a ionsko-attičtiny. Na podkladě toho, co bylo právě řečeno, formuluje pak Grinbaum své závěry o vztahu mykénštiny k ostatním řeckým dialektům. Mykénský dialekt není podle něho předchůdcem žádného řeckého nářečí doby klasické, je to smíšené nářečí, jež vzniklo spojením elementů achajských (achajština tu vystupuje jako předchůdkyně arkadokyperštiny) a ionských; přitom nedostatek ionských morfologických prvků v mykénštině prý ukazuje na to, že primární byla v této mykénské koiné nářeční vrstva achajská, kdežto vrstva ionská by byla teprve sekundární. Shody s aiolštinou přičítá pak autor úzkému genetickému příbuzenství aiolštiny s achajštinou. Tu se zdá, jako by se dopustil nepřesnosti, neboť i thesalština je aiolský dialekt a právě ona má v Grinbaumově kon-

cepci větší úlohu, než by tato formulace naznačovala. Pokud je však možno soudit z dalších dosti nejasně formulovaných autorových vývodů, Grinbaum zřejmě jen thessalštině přisuzuje zvláštní postavení mimořádně archaického dialektu, v němž se zachovalo nejvíce starých mykénských rysů. Je to zejména patrné z té části jeho výkladů, v nichž se hovoří o tom, že se achajsko-ionské koiné používalo na území Thessalie (a snad i Bojotie) předtím, než byla zanesena na Peloponés a na Krétu. Vznik samotné této koiné klade pak až do první poloviny 2. tisíciletí. Grinbaumova koiné je tedy v podstatě koiné Georgijevova, jenže s tím hlavním rozdílem, že se v ní původ mykénštiny klade dále na sever, do Thessalie. V tom je autorova značná zásluha, neboť v poslední době se zdá stále více, že úloha Thessalie mezi centry mykénské kultury nebyla doposud ještě dostatečně doceněna. Ovšem samotný archaický charakter thessalštiny nemusí ještě znamenat, že se na thessalštině rozkládalo kdysi jedno ze středisek mykénské kultury. — Po stránce lingvistické měl však jít autor více do hloubky. Tak ze 27 mykénských zvláštností zahrnutých do Grinbaumovy tabulky je podle něho v thessalštině dosvědčeno celých 22, ale při bližším zkoumání zjistíme, že z těchto 22 případů jich má stěží více než polovina opravdu klasifikační význam. Zejména je to patrné u Grinbaumových jevů „foneticko-morfologických“, u nichž jsou mykénsko-thessalštině paralely (v počtu osmi) ve výrazné převaze nad obdobami mykénsko-arkadokyperskými (v počtu tří). Přitom však nejméně čtyři ze sedmi mykénsko-thessalštině paralel, které nejsou doloženy zároveň v arkadokyperštině, jsou z hlediska doby klasické pouhé archaismy, jejichž přítomnost v thessalštině někdy v druhé polovině 1. tis. př. n. l. nedokazuje ještě jejich nepřítomnost v ostatních dialektech třeba jen o několik století dříve (gen. sg. o-kmenů na *-oi(o)*, gen. sg. a-kmenů na *-āo*, nom. sg. mužských a-kmenů na *-ā*, instrumentální suffix *-φi*). Mimoto k samotnému Grinbaumovu výběru mykénských zvláštností je třeba ještě dodat, že jeho „foneticko-lexikální“ jevy nebyly vybrány s dostatečnou opatrností a proporcionalitou (v několika zkoumaných případech se např. opakují tytéž fonetické jevy, jenže pokaždé v jiné slově). A konečně nebylo ani u řeckých dialektů klasické doby dostatečně dbáno toho, z které doby doklad pochází (tak je např. uvedena jako doklad pro thessalštinu předložka *μετά*, ač je doložena až velmi pozdě a ačkoli lesbické a bojotské *περά* ukazuje spíše na to, že i v thessalštině byla asi ve starších dobách doložena druhá z těchto dvou předložkových dublet).

Společným rysem těchto tří názorů, které jsme právě uvedli, bylo uznávání mykénštiny jakožto dialektu, vzniklého smíšením několika starších řeckých nářečních formací. Přitom Georgijev a Grinbaum výslovně uvádějí, z kterých nářečních zdrojů tento smíšený charakter vyvěrá, kdežto Webster se tu nijak konkrétně nevyjadřuje. I když v tom nebyl jistě u Webstera nějaký zvláštní záměr, stává se nám tento jeho přístup k věci podnětem k otázce, zda jsme nakonec vůbec oprávněni předpokládat i pro dobu předmykénskou stejné rozvrstvení řeckých dialektů jako v době klasické. To je však již stanovisko Rischovo (o jeho článku v *MH* 12 (1955), 61—76, viz *LF* 80 (1957), *Inn.*; o jeho příspěvcích z *Ét. Myc* viz *SbFFBU E* 5 (1960), 164) a Casolovo (o jeho monografii *La Ionia nel mondo miceneo*, Napoli 1957, viz v *SbFFBU E* 4 (1959), 140n.).

Antonín Bartoněk

M. Lejeune, Mémoires de philologie mycénienne. Première série (1955—1957). Paris, Centre national de la recherche scientifique, 1958. Stran 402.

Kniha je souhrn prací z mykénské lingvistiky, které napsal v letech 1955—1957 známý francouzský grécista Lejeune. Obsahuje 15 článků. V sedmi se autor zabývá otázkami interpretace mykénského slabáře. Nejzákladnější informace v tomto směru podává obecněji zaměřený úvod (kap. I; str. 9—16 — dobrý přehled o této problematice je pak obsažen v úvodcích ke kap. II, str. 19—24, ke kap. III, str. 47—49, a kap. ke IV, str. 59—64). Kap. V (93—108) jedná o tzv. a-ových dubletách (autor uznává čtyři takové dublety, přičemž znaky a_2 (= znak č. 25) a a_4